

Tutkijan arkipäivän etiikka

■ TUULA GORDON

Henriikka Clarkeburn ja Arto Mustajoki: *Tutkijan arkipäivän etiikka*. Vastapaino 2007.

Julkaisutoiminta on lisääntynyt ja moninaistunut. Tutkimukseen liittyvät eettiset kysymykset askarruttavat tutkijoita yhä enemmän. Asian tiimoilta on esimerkiksi järjestetty seminaareja ja kirjoitettuja kirjoja. Eettisistä kysymyksistä voi luoda selkeitä periaatteita. Esimerkiksi tiedeseuroilla on usein omat eettiset periaatteensa (esim. www.britsoc.co.uk/equality). Kaikissa tilanteissa selkeäkään periaatteet eivät riitä päätösten tekoon ja toimintatapojen valintaan. Niinpä eettisiä kysymyksiä käsittelevät kirjat ovat tervetulleita – niihin tutustuessa voi miettiä omia ratkaisujaan. Täten Henriikka Clarkeburnin ja Arto Mustajoen *Tutkijan arkipäivän etiikka* on hyödyllinen uutuus eettisten kysymysten kentällä.

Aiemmin ovat ilmestyneet esimerkiksi Arja Kuulan *Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys* (2006) ja Jaana Hallamaan, Veijo Launiksen, Salla Lötjösen ja Irma Sorvalin toimittama kirja *Etiikkaa ihmistieteille* (2006). Näissä kirjoissa mietitään muun muassa aineistojen uusiokäyttöä, suomalaisen tiedeyhteisön tutkimusetiikkaa, haavoittuvissa olosuhteissa olevien tutkimusta (Honkatukia, Nyqwist & Pösö, 2006), naistutkimuksen teorioita ja käytäntöjä (Gordon, 2006) tai reilua julkaisutoimintaa (Kinnunen & Löytty, 2006).

Yhteistyön lisääntyminen tutkimuksessa ja julkaisutoiminnassa nostaa yhä uusia kysymyksiä eettisyydestä. Clarkeburn ja Mustajoki pohtivat, miten tasapainoillaan esimerkiksi silloin, kun yhteisesti kerättyä aineistoa käytetään erikseen. Tähän kysymykseen on erilaisia vastauksia. Kiinteissä projekteissa saatetaan lisätä kirjoittajiksi myös sellaisia, joiden kontribuutio julkaisussa on marginaalinen. Jos yhteisesti kerätystä aineistosta nousee esiin useita kiinnostavia teemoja, joita kannattaa analysoida erikseen, saattaa olla selkeää, että yksin kirjoitetussa artikkelissa on yksi nimi. Toisaalta nuoret tutkijat oppivat analyttistä tieteellistä kirjoittamista, jos he osallistuvat artikkelin tekemisen eri vaiheisiin. Tämä auttaa heitä hahmottamaan kirjoitusprosessin kaarta. Se helpottaa heitä kehittämään omaa analyttistä kirjoittamistaan, ja he oppivat samalla jatkamaan näitä taitoja eteenpäin.

Eettiset kysymykset ihmistieteissä herättävät lisääntyvää kiinnostusta. Osaltaan tämä kiinnostus on myös huolestunutta. Rajoitavatko eettiset periaatteet tutkijan vapautta liikaa? Nämä kysymykset – ja vastaukset niihin – saavat erilaisia painotuksia riippuen tieteenalasta. Kuitenkin esimerkiksi kollegiaalisuuden suhteen on yleispäteviä periaatteita. Mutta kysymykset voivat muotoutua erilaisiksi, kun mietitään tutkimusta ja tutkittavia. Jos ajatellaan vaikkapa etnografia kentällä, voi todeta, että hänen läsnäolonsa ei jää huomaamatta. Kentän jäsenille on selvää, että tutkimusta tehdään. Koska tutkijat ovat läsnä, kentän toimijat voivat kysellä tutkimuksesta. Täten tutkijoilla on mahdollisuuksia kertoa, mistä he

ovat, mikä heitä kiinnostaa ja miten he tutkimusta tekevät.

Clarkeburn ja Mustajoki kannustavat lukijaa miettimään esimerkiksi sitä, mitkä ovat jatko-opiskelijan ja ohjaajan oikeudet, vastuut ja velvollisuudet. He esittävät fiktiivisen tilanteen, jossa ollaan erimielisiä arvosanasta ja lausunnosta. Clarkeburn ja Mustajoki kirjaavat erilaisia toimintamalleja, joita opiskelija voi käyttää, ja kannustavat pohtimaan eri strategioita hyötyjen ja haittojen kautta. Tekijät pohtivat myös tutkimuksen arviointia. Ollessani itse arviointipaneelin jäsen prosessi sujui hyvin, mutta tämän kirjan arviointia käsittelevä osuus olisi toki vahvistanut ja varmistanut oman orientauttion määrittelyä.

Helppoja ja selkeitä ratkaisuja ei aina ole. Joskus eettiset periaatteet tuntuvat säätelyltä, joka rajoittaa yliopistolaisen elämää, kuten Klaus Mäkelä (2006) toteaa. Hän korostaa, että muiden tieteenalojen, kuten lääketieteellisen tutkimuksen, koodistoja ei pidä venyttää sosiaalitieteisiin. Mäkelä kuitenkin korostaa, että tutkijoiden on tärkeää tehdä selväksi, miten aineistot anonymisoidaan. Hän kysyy myös, miten turvataan muiden tutkijoiden pääsy aineistoon. Yksi tapa on tietenkin aineiston luovuttaminen tietoarkistoon.

Eettiset kysymykset ovat tärkeitä tutkijoiden ja opettajien jokapäiväisessä toiminnassa. Niinpä on hyvä, että olemassa on useita kirjoja, jotka käsittelevät näitä teemoja, täydentävät toistensa näkökulmia ja helpottavat tutkijoiden pohdintoja. *Tutkijan arkipäivän etiikka* on ehkä näistä kirjoista monipuolisin, siksi se toimii hyödyllisenä yleiskäsikirjana. Muissa kirjoissa fokus

on keskitetympi – nekin ovat hyödyllisiä yliopistolaisten käsikirjassaan. Eri teoksiin tutustussa huomaa, että kysymykset eettisyydestä saattavat saada hieman eri muotoja erilaisten tutkimustraditioiden konteksteissa.

Säännöt eivät auta suoraviivaisesti ratkaisujen tekemisessä, vaan tutkijat kohtaavat usein tilanteita, joissa oikeiden toimintatapojen määrittely ei ole helppoa. Kirjoittajan mielestä on keskeistä, että asianosaisia kunnioitetaan, ja että periaatteet ja prosessit ovat läpinäkyviä. Clarkeburn ja Mustajoki toteavat lisäksi, että eettisten lähestymistapojen huomioonotto on jatkuva prosessi, jossa aiempia käsityksiä ja toimintatapoja joutuu yhä uudelleen punnitsemaan.

Lähteet

- Gordon, Tuula 2006. Naistutkimus ja eettisyyden teoriat ja käytännöt. Teoksessa Hallamaa, Jaana, Launis, Veikko, Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.), *Etiikkaa ihmistieteille*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Honkatukia, Päivi, Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja 2006. Vaikeat aiheet haavoittuvissa olosuhteissa. Teoksessa Hallamaa, Jaana, Launis, Veikko, Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.), *Etiikkaa ihmistieteille*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Kinnunen, Merja & Löytty, Olli 2006. Reilua julkaisutoimintaa. Teoksessa Hallamaa, Jaana, Launis, Veikko, Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.), *Etiikkaa ihmistieteille*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Kuula, Arja 2006. Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Teoksessa Hallamaa, Jaana, Launis, Veikko, Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.), *Etiikkaa ihmistieteille*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Mäkelä, Klaus 2006. Sosiaalitutkimuksen eettinen säätely. Teoksessa Hallamaa, Jaana, Launis, Veik-

ko, Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.), *Etiikkaa ihmistieteille*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Kirjoittaja on sosiologian professori Helsingin yliopistossa.